

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELWK LEVEN / M. te Velde

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **825**

M te Velde

Samen werken in de gemeente

MEDITATIEF **830**

C.H. Harryvan

Herderlijke gemeente door
het Woord van ChristusWANDELEN MET GOD **831**

J. tuiten

Vakantiefoto's

ACHTERGRONDEN **832**

J.W. Maris

Worstelen om kerkelijke
eenheid (2)ACHTERGRONDEN **835**

F. van der Pol

Worstelen om echte eenheid
vanuit de confessieSCHRIFTSTUDIE **838**

Dicht bij het hart

en verder...

Meegelezen

Uit de Kerken

SAMEN WERKEN IN DE GEMEENTE

Van de predikant wordt vandaag veel gevraagd. Zijn werk is 'heftiger' geworden en hef legt een zwaardere claim op zijn energie en zijn mentale spankracht. Een dominee kan vandaag vaak niet alle werk doen dat men als predikantswerk beschouwt. Daarom is hef goed te kijken naar de positie die de gemeente hem wil geven. En te bezien, hoe hij en andere werkers samen de gemeente de zorg kunnen geven die zij nodig heeft. Na aandacht voor resultaten, ondersteuning en inbreng in hef functioneren van de predikant geeft prof. Te Velde tenslotte een aantal overwegingen rond zijn positie.

Positie

Ik kom nu bij de bovenste component in het model. In feite is dat logisch gezien het eerste waar je aandacht aan moet geven. Voordat de dominee met zijn inbreng en ondersteund door de gemeente aan de slag gaat, is er een bepaalde positie die men hem besluit te geven. Een positie die hij zelf aanvaardt. Wil een predikant goed kunnen

werken, dan moet er naar alle kanten duidelijkheid zijn over die positionering, over de afbakening van zijn functie. Welke plek heeft hij in de gemeente volgens zichzelf en volgens kerkenraad en kerkleden? Waar hebben we die man voor? Is hij de alleskunner en allesdoener, aan wie je zo'n beetje alles kunt overlaten? Zijn er voor zijn functioneren prioriteiten gesteld? En werken we als kerkleden zelf ook nog? Of moet alle

voedsel uit de Schrift en alle antwoord op de moderne cultuur van de dominee komen? Intuïtief hebben we daar wel een globaal beleid in. De dominee is er vanouds voor prediking, catechese, pastoraat en het leiding geven aan de kerkenraad. En dat gaat doorgaans wel ongeveer goed. Maar het gaat ook dikwijls fout. We zijn immers geneigd om steeds meer taken op de kruiwagen van de dominee te laden: meer toerusting voor volwassenen, meer gezinnen-pastoraat, meer jongerenwerk, meer bijdragen aan evangelisatie bijvoorbeeld. Maar ook: meer diepgang in de preken, betere voorlichting in het kerkblad en ga zo maar door.

KERNREDACTIE:
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
PROF. DR. B. KAMPHUIS

OVERIGERE REDACTIELEDEN:
DR. E.A. DE BOER,
DRS. A.L. TH. DE BRWIJNE,
DRS. J.D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES,
J. WESTERT

MEDEWERKERS:
J.J.D. B.M.S., DRS E. BRINK,
J.M. DE JONG,
DRS C. HOKSBERGEN,
DRS B.S. VAN DER LUGT,
OR J. SMELIK, DRS H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT:
H. PRINS, Meulenbeldlaan 159, 7602 XK Almelo.
tel. 0546-870843 E-mail: reformatie@wxs.nl

Alle stukken incl. persberichten en overige redactionele meldingen bestemd voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24.8260 AA Kampen.
(reformatie@wxs.nl)

UITGEVER:
Print Media bv, Bedum. Technische Realisatie,
Scholma Druk bv, Bedum.

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES.
Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum.
Telefoon 050 - 3013636. Fax. 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie)
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank 66 30 92 620

ABONNEMENT
€ 47,- per jaar. Studenten € 35,- per jaar (binnenland), € 92,50,- per jaar (buitenland).
Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende kalenderjaar te geschieden

Losse nummers € 1,20 (incl. Porto).
 De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah
Tel. (0521) 515946

ADVERTENTIES.
Prijs € 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

Nu de situatie van de kerk complexer en de gemeente groter en mondiger is geworden, vraagt dit punt meer sturing. Wij hebben allemaal wel onze ideeën over wat een dominee wel of niet zou moeten doen. We kunnen dat hier ter plekke uitproberen. Als ik zeg: 'Een dominee moet twee keer per zondag in z'n eigen gemeente preken, want dat is zijn centrale werk.' Of: 'Een dominee is er niet om de 70-plussers in zijn gemeente te bezoeken', - dan hebben we daar allemaal wel een bepaalde mening over. We zouden er maar zo een discussie over kunnen beginnen. En zo zijn er over de tijdsbesteding van de dominee wel meer stellingen te bedenken. De een denkt er zus over, de ander zo.

Daarom is het niet goed om de dominee en onszelf te laten drijven op de golven van willekeurige wensen en keuzes. Ik zou willen pleiten voor een hetero-doorclenken en beter organiseren van het predikantschap. Een paar instrumenten kunnen hier helpen:

- een zorgplan voor de gemeente
- een taakprofiel met werkafspraken
- een teamconcept, waarvan het werken met een regioteam een belangrijk onderdeel is.

Zorgplan

In onze traditionele manier van werken in de gemeente gaan we uit van een aantal bestaande vaste functies, zoals die van predikant, ouderling en diaken. Hun taken staan in de kerkorde en de bevestigings-formulieren omschreven. Wordt de werkdruk te groot, dan breiden we het aantal ambtsdragers uit.

De laatste jaren gaat men er in de kerken dikwijls toe over om naast de bekende ambten ook

aanvullende functies te creëren waarin een teveel aan werk wordt opgevangen. Daarbij

wordt meer gekeken naar het concrete werk waarvoor menskracht nodig is en wordt dáárvoor een oplossing op maat gezocht. Zo fungeert er in de kerken een aantal catecheten en er is ook een aantal pastorale werkers en opbouwwerkers actief.'

In verband hiermee en ook tegen de achtergrond van de vragen die er leven over het takenpakket van met name predikanten en ouderlingen is het goed om te werken aan de ontwikkeling van een 'zorgplan'. Daarin worden niet de functies als uitgangspunt genomen, maar het werk dat er in de gemeente te doen is. Welk werk ligt er? En op welk niveau is daar menskracht voor nodig? Wat is goed door vrijwilligers te doen? Welk werk is specifiek werk voor vrijwilligers-ambtsdragers? Voor welk werk hebben we professionele krachten nodig? Welk werk is er te doen door werkers op bv. hbo-niveau en voor welk werk is scholing op academisch niveau nodig? Een zorgplan ziet er niet voor elke gemeente gelijk uit. Het dient zo concreet mogelijk op de eigen plaatselijke situatie te zijn toegesneden. Globaal zal het overal om dezelfde soorten werk gaan. Maar de invulling ervan is per gemeente verschillend. Aan de hand van het zorgplan kan in de gemeente het werk worden verdeeld onder de beschikbare mensen. En kunnen er ook nieuwe krachten worden gezocht. Via zo'n 'zorgplan' kan de inzet en het takenpakket van een predikant ook veel beter afgebakend worden dan nu het geval is.

Taakprofiel en werkafspraken

Vanouds werken we in de kerken van de gereformeerde gezindte

met een algemeen aanvaard profiel voor de predikant: hij is vooral verantwoordelijk voor predi-

king, jongeren-catechesc, pastoraat en het voorzitterschap van de kerkenraad. De invulling daarvan is door de eeuwen heen wel wat verschillend geweest. Met name in catechese en pastoraat is er in de loop van de 20e eeuw steeds meer van de predikant gevraagd. De samenleving is veel complexer en turbulenter dan 50 jaar geleden. Het werk van predikant is 'lieftiger' geworden en het legt een zwaardere claim op zijn energie en mentale spankracht.

Een dominee kan vandaag in een iets grotere gemeente al gauw niet meer alle werk doen dat men als predikantswerk beschouwt. Hij moet keuzes maken. Of liever: de kerkenraad moet samen met de predikant tnt goede keuzes komen.

Daarom is het goed als direct bij het begin van zijn dienst in de gemeente een helder taakprofiel wordt gemaakt. Welke taken moeten in het licht van de Schrift en gezien de behoeften van de gemeente beslist een plaats te krijgen in de agenda van de dominee? Waar rekent men op zijn inzet? En welk werk kan hij aan anderen overlaten? Bij een goede invulling van het profiel en heldere werkafspraken is iedere een gebaat.

Team-concept

De predikant werkt in de gemeente niet alleen. Door de eeuwen heen was hij wel vaak de enige 'professional' in de kerk en nam hij als zodanig een heel bijzondere positie in. Maar juist in gereformeerde kerken is altijd legen clericalisme gewaarschuwd. Het priesterschap van alle gelovigen werd benadrukt en in de ambten van ouderling en diaken werd om de predikant heen een team van andere werkers neergezet.

De laatste decennia neemt het besef toe, dat het zowel theologisch als praktisch gezien niet

goed is als de predikant een al te unieke, geïsoleerde positie als generalist en solist in de kerk inneemt. Veel jongere predikanten zien dat ook niet meer zitten. Het past niet bij de wijze waarop een mens in de huidige cultuur en samenleving zijn werk doet. Vanouds is de kerkenraad het team geweest waarmee de predikant zijn taken en verantwoordelijkheden deelde. Het is goed om het samenwerken in dat team steeds voor ogen te hebben en te optimaliseren. Daarnaast is het goed als er ook aandacht is voor verbindingen met andere functies in de gemeente, zoals bv. die van catecheten, pastorale werkers, organisten, werkers in evangelisatie en gemeentecopbouw, e.d.. Gezamenlijk beraad over het werk kan heel stimulerend en opbouwend zijn. Als het tenminste niet aan de oppervlakte van de organisatorische dingen blijft steken, maar geestelijk en inhoudelijk de diepte ingaat! Wanneer het besef van te werken aan hetzelfde bouwwerk groeit en meer concreet gestalte krijgt in heldere werkafspraken en goede samenwerking, kan dat voor het functioneren van de predikant alleen maar positief zijn. Solisme isoleert, samenwerking maakt sterker!

Dat geldt ook voor interlokale samenwerking. In de gereformeerde gezindte zouden we eens moeten nadenken over het werken met een regioteam van predikanten.

Naar een regioteam?

Concreet ziet zo'n regioteam er als volgt uit. Een aantal kerken in een regio maakt afspraken over het inschakelen van elkaars predikanten voor verschillende soorten werk in de kerken. Te denken valt aan: prekebeurten (daar bestaan al veel bovenlokale afspraken over), specifieke vormen van catechese voor jongeren, toerusting voor belijdende

leden en ambtsdraggers, specifieke vormen van pastoraat, kerkelijke consultancy op het gebied van bv. evangelisatie, gemeentecopbouw en pastoraat, e.d..

In deze wijze van werken is bv. predikant A in zijn eigen gemeente X aan het werk voor bv. 80% van zijn tijd en daarnaast voor de rest van zijn tijd inzetbaar in de andere gemeenten. Omgekeerd nemen verschillende predikanten uit andere gemeenten in X enkele bijzondere taken waar, bv. huwelijks-catechese, pastoraat aan psychisch zieke gemeenteleden, e.d..

In het regioteam kan elke predikant meer deskundigheid op specifieke terreinen ontwikkelen, deskundigheid die niet tot de startbekwaamheid behoort bij het verlaten van de TU. Hij kan voor een groot deel generalist blijven, maar op deel terreinen zich extra bekwaamheid verwerven. En die kan aan meer gemeenten ten goede komen. Er is in onze situatie alle reden om het werken met regioteams te overwegen, zowel vanwege de kwaliteit van het werk als met het oog op het goed functioneren van de predikanten.

De predikanten kunnen door regelmatige teambesprekingen profiteren van elkaars kennis, inzicht en ervaring. Ook helpt het om in de gemeenten meer voeling met elkaar te houden dan via classisvergaderingen mogelijk is. En het geeft aan de predikanten voor zichzelf ook een stuk intervisie, waar de laatste jaren veel behoefte aan is. Het zal ook samenbindend kunnen werken!

Een ander voordeel van het werken met regioteams is, dat het mogelijkheden biedt om predikanten in te zetten die niet of niet meer een volledige predikantstaak kunnen vervullen als gevolg van gezondheidsproblemen, zorgtaken, studie, losmaking, gedeeltelijke emeritering e.d.. In het huidige systeem

wordt sterk vanuit complete predikantsplaatsen en volledige takenpakketten gedacht. Dat laat feitelijk alleen maar ruimte voor een combinatie van twee gemeenten met één predikant als samenwerkings-vorm. Bij een regioteam wordt het mogelijk om op basis van inventarisatie van het aanwezige werk (eventueel incl. diverse 'losse klussen') ook meer deelfuncties te creëren en daarvoor predikanten in deeltijd te beroepen.

Verwachtingspatroon

Instrumenten als ik hierboven beschreven heb, kunnen helpen om de doelen en de taken scherp te stellen. Welke positie geven we de dominee tusschen van al die anderen die een bijdrage leveren aan de opbouw van de kerk? Wat zijn z'n primaire taken? Wat zijn de doelen waaraan hij werken moet? En dan vervolgens ook: met wie moet hij samenwerken? Hij kan immers geen Einzelgänger zijn, geen solist. Wie ziet er op hem toe? En welke bevoegdheden heeft hij? Welke ruimte krijgt hij om in de vrijheid van het Woord van God en van het spreken namens God zijn werk te doen? Voor gezond functioneren en gezonde samenwerking is het nodig om deze dingen helder te hebben. We hebben daar het woord 'verwachtingspatroon' voor. Het is heel nodig dat de drie verwachtingspatronen op elkaar afgestemd zijn: dat van de gemeente, de dominee en de kerkenraad. En als dat onhelderheid ever is, vraagt dat bespreking. En altijd ook een heldere communicatie naar de gemeente toe. Zodat de dominee beschermd wordt tegen een overvragende gemeente. En de gemeente beschermd wordt tegen een eigenwijs z'n sporen trekkende of onder-presterende of rookgordijnen-leggende dominee.

En nog een aspect: de positionering van de predikant ten opzichte van de Heer God. Contra een Messias-complex bij de man zelf. En contra het maken van de dominee tot werknemer en trekpop van de gemeente of van de kerkenraad of van sommige zwaargewichten klaaruit.

Kortom: zorg dat er een goede en gezonde positionering van de predikant is! Waarbij elk van de drie partijen z'n aandeel levert: de dominee, de gemeente, de kerkenraad.

Aanbevelingen

Kort samenvattend enkele aanbevelingen:
Zorg voor een duidelijke visie op het ambt, op de verhouding van ambt en gemeente en op de verhouding tussen het predikantschap en de andere functies in de gemeente.
Laat de taken van de predikant gerelateerd zijn aan zijn specifieke positie, gaven en deskundigheid.
Laat de predikant werken in goede samenwerking en teamverband met anderen. Laat hem niet alles opknappen en ook niet alles alléén opknappen.
Gebruik zijn talenten en compenseer zijn tekorten en zwakke plekken.
Laat Christus het Hoofd en de Spil van de kerk zijn, niet de dominee.
Laat Christus de reddende en overal aanwezige Messias zijn, probeer niet zelf om het te wezen.
Wees bereid tot goede verdeling van verantwoordelijkheden. Communiceer naar elkaar en naar de gemeente goed de positionering van de predikant.
Wees altijd bereid tot verantwoording.
Stel verwachtingen en werkafspraken bij als dat nodig is.
Als het echt niet gaat, laat dan de predikant niet langer werken

in een positie die de gemeente niet opbouwt.

Tenslotte: Van Slag naar boven

Ik heb van Jan van Slag ook nog een verhaal meegekregen. Laatst had hij een nachtmerrie. Hij was in een penthouse, hoog boven op een flat. Er was maar één vertrek, een kerkenraadskamer. De broeders zaten met z'n veertien rond de vergadertafel. En hij was voorzitter. De hamer klemde hij stevig in zijn hand. Er waren rondom allemaal ramen. Maar op een of andere manier bood het geen uitzicht. Het ging over zijn functioneren. Iemand had gezegd dat hij maar even weg moest gaan. Maar dat deed hij niet! Hij was voorzitter van de kerkenraad en dat konden ze hem niet afpakken! Fncns kwamen er langs de trap in de hoek van de zaal mensen naar boven. Drie, vier, nee, veel meer, een lange rij gemeenteleden. Hij herkende ze en kreeg er kippenvel van. Ze liepen achter de kerkenraadsleden langs in een eindeloze optocht. Steeds maar rond. Alsof ze Jericho wilden laten vallen. Toen werd het glas ineens doorzichtig. Daarbuiten zag hij kleine vliegtuigjes met ronkende motoren rondjes trekken om de flat. Er zaten catechisanten in. Ze staken hun tong tegen hem uit. Achter de vliegtuigjes zag hij dikke regenwolken in stormvlucht voorbij jagen. Hij voelde zich steeds wanhopiger worden. Het was alsof de ouderlingen en diakenen niets merkten van wat

zich afspeelde.

Ze keken neutraal.

Alsof de scriba de notulen aan het voorlezen was.

Hij was ten einde raad.

Met een ruk smeed hij de voorzittersstoel achteruit.

In een grote sprong stond hij boven op de tafel, de hamer stevig in de hand.

Hij riep met schorre stem: 'Here, help me!'

Toen sloeg hij, met alle kracht die in hem was tiaar boven, Zegen het plafond.

Alsof het papier was: hij sloeg er in één keer dwars doorheen.

Door een groot gat zag hij een stralend blauwe hemel.

De glans van de zon.

De tafel begon onder hem te wankelen.

Hij viel, en kwam op zijn knieën terecht.

Hij was de hamer kwijt.

De verlossing was begonnen.

Met een glimlach werd hij wakker.

Prof. dr. M. te Velde s hoogleraar in de Nederlandse Kerkgeschiedenis, het Kerkrecht en de Gemeenteopbouw aan de Theologische Universiteit te Kampen

- 1 Zie n a. liet artikel van dr. J.W. van Pelt, 'Kunnen pastorale medewerkers een verlichting heiekenen voor de (vaak overbelaste) kerkenraad!' in Ambtelijk Contact 40 nr. 2 (februari 2001) 609-612. In september 2000 is er aan de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle een deeltijd-opleiding gestart op HBO-niveau voor kerkelijk werker. Aan die opleiding werken ook enkele docenten van de TU in Kampen mee.

uit de kerken

Schildwolde – Beroep aangenomen: H. Offereins te Leens, die bedankte voor Drachten-Noord en Waardhuizen.

Spakenburg-Zuid – Beroepen: M.J.C. Blok te Amersfoort-Emiclaer, die bedankte voor Urk.

Radiokerkdienst - Op D.V. 7 juli a.s. (17.02 uur: 747 AM) zal de Stichting Zendtijd voor Kerken een radiokerkdienst uitzenden vanuit de Gereformeerde Kerk te Zutphen. Voorganger in deze dienst zal zijn ds. G.J. Klapwijk. Na afloop van de uitzending kunt u telefonisch reageren op 035-6727373.

De tekst van de preek is verkrijgbaar bij Stichting ZvK, Postbus 94, 1200 AB Hilversum,

onder vermelding van de datum van de dienst. Op dit adres kunt u ook geluidscassettes bestellen.

WEGENS
VAKANTIE
VERSCHIJNT HET
VOLGENDE
NUMMER OP
27 JULI

Wegwijs
De Gereformeerde
Bijbelstudiebond

**Bijbelstudiebond ondersteunt
met allerlei MATERIAAL
uw bijbelstudie**

Administratie Gereformeerde Bijbelstudiebond
Postbus 7, 9780 AA Bedum
Tel. 050-3013636
e-mail: administratie@bijbelstudiebond.nl

HERDERLIJKE GEMEENTE DOOR HET WOORD VAN CHRISTUS

C.J. Harryvan

metlitaief

*Wanneer des vijands strijdkreet
klinkt*

*Geef dat de moed ons niet ont-
zinkt*

*Weersta de satan met uw kracht
Want hij belaagt ons dag en
nacht.*

Gz 27, 7 Geref. Kerkboek.

Schoulerisje. Een bus vol kinde-
ren. I-et zijn dan ook wel vier
klassen in één bus. Het lijkt alsof
heel Nederland vandaag op pad
is. Wat is het druk! Toch handig,
dat iedereen weet, hij wie hij
hoort. Ieder is bij iemand inge-
deeld. Daar moet je naar toe.
Voordat we patat eten. De een
hoort bij juf Pauline, de ander bij
juf Karin. Elke juf zorgt voor
haar eigen groepje. Zij geeft
iedereen een zakje frites en een
blikje drinken. Anders was het
ook bijna niet te doen. Er zijn
zoveel kinderen, dat je gemakke-
lijk iemand uit het oog verliest.
Bij een dagje-uit is het belang-
rijk, dat er leiders en leidsters
meegaan. Stel je voor, dat er
iemand zoek raakt. In een pret-
park kan dat al erg vervelend
zijn.

Dat wordt allemaal nog lastiger,
wanneer je samen op excursie
bent in een grote stad. Dat kon
wel eens enkele uren gaan duren
voor iemand boven water is.

Gezond eten en drinken

Hoe is het in de kerk? Onze
Heer Christus wil, dat de
gemeente goed voorzien wordt!
Hij heeft bepaald, dat er oudsten
moeten worden aangesteld. Zij
zijn degenen die in de kerk om
zich heen moeten kijken. Oplet-

ten en zorgen. Krijgt iedereen
goed te eten en te drinken! Is
het gezond en verantwoord
voedsel en niet vergiftigd? En,
minstens zo belangrijk. maakt
iedereen ook zoveel mogelijk
gebruik van de voorzieningen?
Bij kleintjes moet je er om den-
ken, dat ze geen afval in hun
mond stoppen. In een onbewaakt
ogenblik.

Op een oudste, zegt Paulus, mag
niets aan te merken zijn. Hij mag
niet zelfingenomen zijn (Titus
1:7). Hij moet vasthouden aan de
betrouwbare woorden, waarin hij
is onderricht. Alleen dan zal hij
in staat zijn om met de gezonde
leer de mensen aan te moedigen
en wie tegenspreken te weerleg-
gen. (Titus 1:9).

Er mag op hem niets zijn aan te
merken! Is dat niet een onmogel-
ijke voorwaarde? Maakt dat
ouderlingen en predikanten niet
perfectionistisch en terneergesla-
gen? Nee. Het dringt hen één
kant op. Naar Christus. Als er
iemand is die zich bewust moet
zijn, dat hij alleen van genade
kan leven is het wel de om - zich
- heen - ziener, de waker in
opdracht van Jezus. Aan hen de
uitdagende taak om daarin voor-
beeld te zijn voor degenen die zij
dienen.

bederfwerend

Bill Hybels leert: een leider moet
eerst zichzelf leiding geven. voor-
dat hij aan anderen kan leiding
kan geven. Hoe je dat doel? Hoe
leer ik mij zelf zo zuiver te wor-
den, dat Christus in mijn spreken
en werken te herkennen is? Is
dat niet wat we opnieuw moeten

leren en wat we de gemeenten
moeten aanleren?

Christus in onze gedachten

Christus moet (weer) in het cen-
trum van ons leven staan! We
moeten leren beseffen, dat alléén
Jezus Christus het bederf in ons
kan neutraliseren.

In harten van schapen en dan
van herder-schapen.

Alleen dan kan een gemeente
pastorale gemeente worden. Als
de Herder aan het Woord komt.

En zijn Woord woont in het
leven van zijn schapen. Als je
daarnaar je leven inricht. Ook
daarnaar handelt als je het niet
met elkaar eens wordt. Niet dat
er nooit ruzie is, trekt aandacht.
Veel meer, hoe je ermee omgaat.
Hoe je het oplost.

De duivel bestookt ons, vooral
op het gebied, dat we het ver-
trouwen in elkaar of onszelf ver-
liezen. Wat gaat daar veel ener-
gie mee verloren.

Toch moet Christus altijd in onze
gedachten blijven. Genade
maakt bescheiden. En geeft
ongelofelijk veel moed. En veer-
kracht. En hoop.

*“Denk aan Hem die zoveel
regenwerking van zondaars heeft
verduurd. Dat zal ons helpen de
moed niet te verliezen en de strijd
niet op te geven”.*¹

Kyrie, eleison.

Ds. C.J. Harryvan is predikant van
de Gereformeerde Kerk te Lelystad

1 Hebr 12,3 (vert Groot Nicuws 1996).

Wie verre reizen maakt, kan veel vertellen. Dat doe je **dan** ook. Terug van een werkbezoek, of van vakantie, je hebt toto's, je hebt verhalen, je hebt wat te vertellen. **En** dat doe je dan ook.

Het zou raai, zijn, als je je fotomapje gelijk weglegt. Geen verhalen, geen foto's. dan lijkt het wel of je uitje in **het** water gevallen is.

Raar eigenlijk dat we dat met de bijbel vaak wel doen. Je leest er wel in, maar dan komt hij weer in de **kast**, of op de plank. En daar ligt hij dan. Je hebt niks meer te vertellen. Als het fotoboek **van** vorig jaar. Want daar was je ook **al** over uitgepraat.

Heb je wat te vertellen?

Natuurlijk. het **boek** van de **bijbel** leg je weg. voor de volgende ontmoeting, maar de **boodschap** van de bijbel moet je bij je houden.

Paulus zegt zelfs: **Laat** de boodschap van Christus in volle rijkdom in je **wonen**! De bijbel moet **thuis** zijn in je Ieven. Niet maar **als** een grist of logge, die konit en weer weggaat. Het evangelie moet wonen in je leven. Dus je inoci het niet maar wegleggen, je moet het **vasthouden**!

Als je enthousiast bent over je vakantie, houd je je fotomapje wel bij de hand. Als je erover vertelt pak je het erbij. Zo moeten we ook de bijbel zo kunnen pakken. Maar dan moet je ook wel wat te **vertellen** hebben!

En dat is vaak het moeilijke punt. **Heb** je wat om te vertellen? Voor je kinderen, je broeders en zusters, mensen otn je heen? Gaat het alleen over sport en films? Werk en vakantie? Of heb je ook iets met **God**?

Beii je geraakt door **Hem**?

Zing ter ere van God met een dankbaar hart psalmen. hymnen en geestelijke liederen, zegt Paulus in ditzelfde verband. Dat veronderstelt een stukje enthousiasme. Maar **dat** missen we **vaak**.

Als het in de kerk altijd hetzelfde is niets kan je er boeien. word je er niet gauw entliousiast.

Die grote God, die liefde is, zingen we. Om te zingen uit de grond van je hart. maar het lijkt vaak zo langs ons heen te gaan.

En dan? Wacht je dan maar af. tot iets je misschien raakt?

En anders haken we maar af!

Eigenlijk, als je dat doet. leg je je hijhelt je weg. in de kast. Het grote verhaal **is** voorbij. Het verhaal van de kerk niet alleen, ook de boodschap van Christus. Tot wanneer!

Hoe doe je dat?

Maar Paulus, de Here, spreekt ons er op **aan**: **Láát** de boodschap van Christus in volle rijkdom bij je wonen. Een volpension, voor dag en nacht, voor Jezus' boodschap in je hart en Ieven. Hoe doe je dat?

Nu. laat de boodschap van Christus eerst een boodschap **voor** **onszelf** zijn. Het gaat om Christus, die stierf aan het kruis. ook voor **mijn** zonden.

Alleen. neem er de **moete** voor om het tot je door te **laten** dringen. God die mensen, zondaars, redt. Wil je dat? **Wil** je, als zondaar, gered worden door de Here Jezus?

Zie ook wat het uithaalt. Paulus presenteert ons liier **een** verkleedpartij.² Oude klereii uit, de praktijken van

de oude mens, boosheid, leugen, egoïsme, en nieuwe kleren aan. meelevens, liefde. geduld. door de Geest! **Dàn** wordt het leven mooi, de mocite waard! Maar die moeite moet je **wel** nemen? Bekeer je weer. oriënteer je maar weer op God. Dus: Laat de boodschap van Christus **roe** in je Ieven. en dan: **Proef** de volle rijkdom ervan.

Vertel het aan elkaar

I-lievoor geeft de Here ons nok aan **elkaar**! Het Woord moet wonen onder **ons**, **we** mogen **elkaar** leren en aansporen.

Leren, niet maar verstandelijk, 't gaat om je leven, maar dat wel Iéren. **Wie** is God? Wat betekent Hij voor jou? Wat zouden je kinderen, je broers en zussen aan **Hem** kunnen hebben?

En ook vermanen, aansporen. Dus niet maar laten lopen. **Zeg** maar: Zo moet het. van God en **voor** je eigen bestwil!

Doe het enthousiast. En heb de bijbel, net als je fotomapje. hij de hand! Je **hebt** wat te vertellen aan elkaar!

En dan, als dat lukt **met** Gods hulp: de boodschap van Christus in **volle** rijkdom onder **ons**, wat zal het **dan** onder ons feestelijk worden, samen enthousiast voor de zaak van Christus! Laten we **daarom** bidden, **daarvoor** werken. met Gods hulp!

1 Kolossenzen 3:1h (vertaling GN'96): "Laat de boodschap van Christus in volle rijkdom in u wonen. Leer en vermaan elkaar met alle wijsheid. Zing ter ere van God met een dankbaar hart psalmen, hymnen en geestelijke liederen"

2 Kolossenzen 3:9-11.

Ds. J. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Alkmaar

WORSTELLEN OM KERKELIJKE EENHEID (2)

tussen historie en confessie

J.W. Maris

achtergronden

Op de jaarlijkse conferentie die het COGG op 24 mei hield, sprak prof. dr J.W. Maris over het thema 'Worstelen om kerkelijke eenheid'. Vorige week publiceerden wij *hefeerste deel van zijn referaat*. Vandaag het tweede deel gevolgd door een reactie die prof. dr F. van der Pol - op persoonlijke titel - gaf.

Waar bevinden wij ons nu in de ontmoeting binnen de gereformeerde gezindte, en met name het COGG, zoals zich dat na het vertrek van de GKN vorig jaar heeft gegroepeerd? Die vraag stel ik natuurlijk tegen de achtergrond van de in het vorige artikel gegeven historische schets. Ik doe daarbij een paar aannamen:

- de belijdenis die wij kennen – ik denk concreet aan de drie formuleren van eenheid – wordt **door** ons serieus genomen vanuit de identiteit van de Reformatie;
- dat impliceert dat voor ons het belijden van het geloof **niet** los kan worden gezien van de diepe realiteit van en dus de diepe roeping tot de eenheid van de kerk van Christus;
- dat betekent ook dat een oecumenische relativisering van de belijdenis à la Leuenberg, of een oecumenisch keuzepakket à la Lima voor ons niet bespreekbaar zijn;
- dat wil concreet zeggen **voor** de ontmoeting van kerken in het COGG, dat we ons verplicht weten aan elkaar om de gereformeerde belijdenis zwaar te laten wegen, en niet minder om de eenheid van de kerk zwaar te laten wegen.

Principe en praktijk

De principiële positie waarin we ons allen hopelijk kunnen herkennen moet vervolgens op de proef worden gesteld in een praktijk waarin terecht sprake is van een worsteling. Alleen mag de worsteling niet **het** laatste woord hebben. Zeggen dat we het ergens moeilijk mee hebben mag geen vrijbrief zijn om fundamentele en principiële keuzen van ons af te duwen waar we vanuit de gehoorzaamheid aan de Koning van de kerk, ons Hoofd Jezus Christus, voor worden geplaatst.

Dat betekent concreet dat de broeders van het Confessioneel Gereformeerd Beraad zich de vraag naar de eenheid van de kerk en de relatie met de confessie die nok hun lief is zouden moeten stellen. Het CGB is naar mijn inschatting helemaal nog niet **toe** aan een worsteling rond de eenheid van de kerk, en dat zou toch niet misplaatst zijn. Dat betekent ook, dat de Gereformeerde Bonders in de Hervormde Kerk zich zouden mogen afvragen of de rechtvaardiging van hun gang naar SoW, gemotiveerd door twee keer 'nee' te zeggen, nog ruimte overlaat om ook een keer 'ja' te zeggen. Over-

rigens is daarmee niet miskend, dat het voor de GR een worsteling is.

Van de Confessionele Vereniging in de Hervormde Kerk geldt wellicht hetzelfde.

Ik signaleer deze vragen op dit moment slechts. Ik wil liever aandacht besteden aan de manier waarop de kerken waar- toe ik behoor zich bevinden op hun plaats in de vaderlandse kleine oecumene.

De Christelijke Gereformeerde Kerken en de eenheid van de kerk

Het is de moeite waard de positie van de CGK te overzien. Wiet omdat deze kerken zich als een lichtend voorbeeld hebben gemanifesteerd als het gaal om de eenheid van de kerk. Er is reden ook de kwetsbaarheid van de positie van de CGK te beschrijven. Ik ben bereid in eigen vlees te snijden.

De positie van deze kerken – met een zekere openheid naar diverse kanten binnen de gereformeerde gezindte – maakt het ook voor anderen zinvol daar- naar te kijken. Ook hier is sprake van een worsteling met historie en confessie. En soms ook van een weigering de worsteling werkelijk onder ogen te zien. Laat ik duidelijk zeggen, dat door dit verhaal heen de overtuiging zal klinken – moet klinken – dat voor onze situatie van vandaag niet de historie, maar de confessie de doorslag moet geven, zonder dat beweerd wordt dat we zonder historie zijn...

De 'eigen' geschiedenis

Twee markeringspunten in de geschiedenis vormen een soort legitimatie van het bestaan van de CGK. Dat is de Afscheiding van 1834 en het niet meegaan met de Vereniging van 1892. Ik veronderstel enige bekendheid met de geschiedenis. Per saldo waren dat breuken in de kerk vanwege de confessie. In 1834 was net als in de 16^e eeuw een *status confessionis* gegroeid binnen de NHK. Er moest weer beleden worden, in gehoorzaamheid aan God de Heer. Daar ontstond geen nieuwe confessie. Dat was ook helemaal niet nodig. Wel werd de confessie weer ontdekt. Vooral de *Dordtse Leerregels*, het belijdenisgeschrift dat voor de vaders van de Afscheiding bijzondere betekenis kreeg.

Als christelijke gereformeerden zien we met dankbaarheid op deze geschiedenis terug. De Afscheiding is voor ons een werk van God. De weg gaan die De Cock en de zijnen gingen, was een zaak van de hoogste gehoorzaamheid. Er was immers geen alternatief overgebleven.

In 1892 was het evenzeer een zaak van gehoorzaamheid om niet zo haastig als geschiedde met Kuiper en de andere vaders van de Doleantie mee te gaan. Ik weid daar niet over uit. Bij alle pijn over de extra scheur die ontstond, ben ik in zekere zin dankbaar dat onze vaders toen hun positie hebben ingenomen. Van de prediking van Gods genade, in de lijn van een niet-geconstrueerde, maar heilshistorische visie op het verbond der genade, is daardoor in de Christelijke Gereformeerde Kerken een schriftuurlijke traditie blijven bestaan. In de verenigde kerk van na 1892 (GKN) kwam die prediking van Gods heil steeds meer onder druk te staan.

Toch is er reden genoeg om de

jaartallen 1834 en 1892 niet met al te grote letters als het werk Gods te belijden. Laat maar duidelijk zijn dat de identiteit van de kerk niet in de verabsolutering van jaartallen ligt met de daarbij behorende voormannen, maar alleen in Christus. Niet de historie, maar de confessie geeft de doorslag. In de historie zit al dat menselijke, het vleeselijke zelfs, dat gelukkig niet eens compleet in de geschiedschrijving is terug te vinden. Er is geen asiel te vinden in 1834, en niet in 1892, maar alleen in Gods genade in Christus. En Hij alleen is ons Hoofd.

Een terloopse blik op anderen

Terloops meen ik dat deze taxatie van de geschiedenis ook voor anderen relevant is, met hun belangrijke jaartallen. De massieve manier waarop vrijgemaakte gereformeerden over het werk van God in 1944 hebben gesproken, liep ook het gevaar van verabsolutering van een geschiedenis waar ook mensenwerk in zat. Historisch heb ik veel vrijmoedigheid het gelijk van de vrijgemanten in 1944 te verdedigen tegenover de "synodalen". Maar het was niet uitsluitend Gods werk. Kerkgeschiedenis is nooit heilsgeschiedenis.

De Gereformeerde Bond in de NI-IK zit naar mijn waarneming eveneens op een massieve manier aan de historie vast. Over het werk van God in de geschiedenis wordt op een bijna romantische manier gesproken, waarbij de ernstige vraag rijst of de historie niet méér normatief is geworden dan de confessie. Daar gaat dan wel iets mis. Waar historische bindingen bij de belijdenis van de eenheid van de kerk de doorslag geven – wordt daar de confessie niet in de paskeerstand gezet?

Begrijpt u mij goed. Het gaat mij

er met dergelijke opmerkingen niet om elkaar eens de waarheid te zeggen. Wat zou het een *zegen* zijn als we werkelijk allen bereid zouden zijn ons ootmoedig te laten gezeggen door een normatief denken over de kerk, op een wijze die ook de bereidheid meebrengt in eigen vlees te snijden. Immers, als de kerk slechts lichaam van Christus is, wat voor "eigen" vlees is er dan nog...?

De CGK en de norm van de confessie

Terug naar de CGK. Sedert een halve eeuw is er een deputaatschap voor de eenheid van gereformeerde belijders. Er zou een hele geschiedschrijving gewijd kunnen aan de vraag wat het resultaat is van vele jaren samensprekingen met Nederlands gereformeerden, met vrijgemaakte gereformeerden, met het hoofdbestuur van de GB, en dan ben ik nog niet volledig.

We kunnen ons zinvol concentreren op de wijze waarop het thema van de toeëigening van het heil in de samensprekingen aan de orde is geweest. Dat thema raakt het hart van de prediking en van de christelijke gereformeerde identiteit, als ik mij veroorloven mag die term even te gebruiken.¹ Het is een zaak waarbij de confessie wel degelijk een rol speelt.:

Aan de CGK-synode van Haarlem-Noord 1998 en de GKV-synode van Leusden in 1999 werd als vrucht van de samensprekingen een wezenlijke overeenstemming aangeboden op de punten die zo lang en diepgaand waren besproken. Vervolgens kregen deputaten de opdracht eraan te werken dat deze dingen niet alleen op deputaten- en synodeniveau zouden functioneren, maar ook op het grondvlak van de kerk. In de prediking ligt immers het hart van het kerk-zijn. Wordt daar niet het meest

ondervonden dat de kerk van Christus is, het Hoofd? En ligt daar dan niet een verantwoordelijkheid die ogenblikkelijk voortvloeit uit de bereikte overeenstemming?

Er leeft een besef, dat hier wel, degelijk een confessionele factor van groot belang in ligt. Maar nu de worsteling. **Want** op hetzelfde moment speelt ook een heel andere gevoelsstroming een rol. En daarbij is niet de confessionele identiteit van de kerk die in Christus gelegen is het voor-naamste, **maar** een besef van eigenheid, van de cultuur – zeker ook de cultuur van de prediking – van de CGK, die het hest onder de noemer van de historische identiteit onder te brengen is. Daaruit komen dan reacties voort van predikanten en andere ambtsdragers die hun motieven onder woorden brengen met uitspraken als 'Voor mij hoeft het niet'.

Tk moet zeggen – in die worsteling bevinden wij **ons**.

Tegelijkertijd is er de relatie tussen de CGK en de **GB**.

Ook tussen die twee liggen lange reeksen ontmoetingen over de onderlinge relatie. Er hoefde niet gesproken te worden over de prediking. Juist op dat punt, ook zich weer toespitsend op het thema van de toeëigening van het heil, was wederzijds volstrekte herkenning en aanvaarding. Een ander punt dat niet minder de confessie raakt, ligt daar wel elke keer als een struikelblok: Het kunnen verkeren met en verantwoordelijkheid dragen voor anderen in de kerk die de confessie loochenen, relativieren, en vervangen door items die niet uit de Schrift, en niet uit ons Hoofd Christus voortkomen.

Daar wordt aan de historie prioriteit gegeven boven de confessie, en daarmee wordt een kerkbegrip aangehangen dat juist **dáár** precies principiële ruimte

aan geeft. De confessie is in de historische Hervormde Kerk niet meer dan een optie. En zo zal het in SoW niet anders zijn.

Nu de christelijke gereformeerde worsteling.

In 1998 heeft de GS gezegd: onderzoek in hoeverre het mogelijk is plaatselijk toch situaties te scheppen, waarin in contact met een gereformeerde hondsgemeente de confessie wel functioneren kan – inclusief de uitoefening van de kerkelijke tucht. Daarover is vervolgens intensief doorgepraat met het Hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond. Aan de synode van 2001 is vervolgens gevraagd uit te spreken dat de praktische mogelijkheid hiertoe nader zal worden onderzocht. Dat hiervoor ook de betrokkenheid van plaatselijke gemeenten nodig was is vanzelfsprekend geacht. Toen de synode met een kennelijk enthousiasme de weg van dit verdere onderzoek aanmoedigde, is een brief naar alle plaatselijke gemeenten gegaan die aansporingen bevatte het gesprek hierover aan te gaan.

De lezers van *Re Wekker* weten dat **hier** in de kerk vraagtekens bij gerezen zijn. Er is de vrees, dat het confessionele beginsel toch op de tocht komt te staan. Dat een historisch motief – terugkeer naar een kerk die we verlaten hebben – de doorslag zal geven boven confessionele trouw.

Wel – daar **zit** een worsteling die de synode wilde aangaan. Is het mogelijk werkelijk recht te doen aan de Schrift en aan de confessie – en daarmee aan ons Hoofd – door op deze manier de eenheid te zoeken? Met die vraag is nu een heel zorgvuldig traject te gaan.

Wat er tegenover slaat is het gevaar onze eigen historische trouw aan de confessie als een gegevenheid te aanvaarden, in een kerkelijke genoegzaamheid

die ook zelfgenoegzaamheid zou kunnen zijn, en die **niet** ons 'genoeg' in Christus heeft en zoekt.

Is Christus gedeeld? Dat is de vraag die ons blijft aangaan. Een kerk die haar trouw aan de eigen confessionele positie als eindpunt ziet, en daar vrede mee heeft, loopt gevaar net zo zeer in de eigen historie te eindigen als zij het aan anderen verwijt. Dat is daarom geen gemakkelijke weg. Het kan temidden van de kerkelijke verhoudingen in Nederland niet anders of het laatste, noodzakelijke, woord is nog altijd: worstelen. Maar niet om in onduidelijkheid te blijven steken. **Het** gaat om trouw aan ons Hoofd.

1 **Zie** het bezinningsrapport van deputaten eenheid, aangeboden aan de synode van Leeuwarden 2001. Behalve in de **Acta** zal het in de loop van **2002** ook afzonderlijk verschijnen.

2 **Zie** de **nota** De 'toeëigening des heils' in de belijdenisgeschriften – een overzicht, waarvoor het concept geschreven is door dr. A. Baars. Te vinden in de **Acta** van de GS Apeldoorn-C 1992, blz. 289-294.

Prof. dr. J.W. Maris is hoogleraar dogmatiek aan de Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Apeldoorn

WORSTELLEN OM ECHTE EENHEID VANUIT DE CONFESSIE

F. van der Pol

achtergronden

Snijden in eigen vlees

Collega Maris toont zich op het punt van de eenheid van de kerk bereid te snijden in eigen vlees. Hij constateert in de Christelijke Gereformeerde Kerken een worsteling om kerkelijke eenheid. Maar soms ook een weigering de worsteling werkelijk onder ogen te zien. Er is geen asiel te vinden in 1834, ook niet in 1892; maar alleen in Gods genade in Christus. Geen asiel. Daar ben ik het mee eens. Ook als de blik gericht wordt op ons, vrijgemaakt gereformeerden. We hebben op massieve manier gesproken over het werk van God in 1944. We liepen het gevaar van verabsolutering van een geschiedenis waar ook mensenwerk in zat. Maris kan het gelijk van de vrijgemaakten in 1944 tegenover de 'synodalen' wel verdedigen. Maar het **was** niet uitsluitend Gods werk. Ik wil hier **wat** meer van zeggen. Het raakt ons als enkeling, als kerkgemeenschap, onze theologie, onze cultuur, heel onze vrijgemaakte samenleving. We hielden te weinig rekening met het feit dat de kerk ook mensenwerk is. De gemeenschap van de kerk bestaat uit zondige, onvolmaakte mensen. We belijden een gevoel van onmacht en eigen schuld naar God, naar anderen en naar elkaar. Centraal moet staan de Persoon van onze Here Jezus Christus. De band met Christus vormt de kern van liet kerk-zijn. Gezamenlijke verbondenheid aan Hem is fundamenteel,

Geestelijke diepgang?

1834, 1892, 1944, 1967, zouden er

in de geschiedenis van onze kerken een perioden aanwijsbaar zijn, waarin 'ongeelukkig' met de kerk is omgegaan? in het *Nederlands Dagblad* noemde collega B. Kamphuis afgelopen week voor onze kerkformatie de jaren 70 en 80. Wellicht werd daarin een te gesloten front gemaakt, waarin kerkopbouw en consolidatie een grote rol speelden. Het waren jaren waarbij de vraag kan worden gesteld of daarin de verdieping en persoonlijke concretisering van de leer te weinig aandacht heeft gehad. Ik ben dit met hem eens. We kunnen over God veel zeggen en schrijven. Maar de gemeenschap met de Here kan niet zonder beleving en vormgeving. We staan voor de vraag: heeft ons contact met de Here geestelijke diepgang? Het gaat toch om de levende God en om een echte relatie met Hem? We mogen eigendom van de Here Christus zijn. In Hem geeft God ons alles. Levende omgang met Zichzelf. Hoe beleven wij de gemeenschap met God? Sinds het midden van de jaren 90 is er in de vrijgemaakte kerken een sterke interesse voor evangelicale literatuur uit de angelsaksische wereld. Bevestigt het niet het beeld van de vrijgemaakte kerkgemeenschap als een 'verstandskerk'? Het besef groeide dat er een fundamentele geestelijke dimensie ontbrak. Omgang met de Here vereist ons hart, de kern van wat we zijn. Nieuwe levensstijl heeft altijd ook een binnenkant. Het gaat in geloven en heiliging om een werkelijk naar God toegekeerd leven. Van die fundamentele eis mogen we ons niet afmaken in

vlakheid en vluchtigheid. Dat vluchten is mogelijk, op allerlei manier, zelfs theologisch. Door rond de Schriftwoorden over schuld en vergeving lange betogen te maken, conclusies te trekken, wetenschap te bedrijven. Maar daar dan innerlijk nog buiten blijven. Bepaalde leerstukken, visie op doop, verbond en kerk gaven een eigen identiteit. Brachten ze ons aan de voeten van de Here en Heiland? Waar dogma's de plaats in gaan nemen van de levende Christus, wordt geen levende omgang met God meer uitgestraald en voorgeleefd. Prediking die de ervaring van zondebesef en vergeving niet of nauwelijks ter sprake brengt, faalt in het wijzen van de goddelijke weg.

Persoonlijke band met God?

In de de vrijgemaakte periodiek *Wegwijs* schreef ik in 1999 over de puriteinen: "Puriteinse prediking is ontdekkend, ook op persoonlijk vlak. Hier valt te leren. Allereerst dat het lijden en sterven van Christus pas voor ons gaan leven in een persoonlijke band met Hem. Brengt de prediking de band met Christus zo ter sprake dat de inwoning van Gods Geest aan de orde komt? De Geest vernieuwt het hart, onze wortel. Als in de prediking dit werk van de Geest onbesproken blijft, slaan we samen een fundamentele, bijbelse werkelijkheid over. Scheurt de prediking automatisme en andere vormen van uitwendig verstaan stuk? De hand met Christus drong de puriteinen tot kritisch bezien van

bestaande kerkstructuren. Dit werd als bedreigend ervaren. Het bracht puriteinse predikers in botsing met de gevestigde kerk. Wat betekent dit voor vandaag? Het spreken over de kerk zijn we als vrijgemaakten gewend. Dit houdt het risico in van bepaalde eenzijdigheid: het gevaar dat het spreken over de kerk het persoonlijk geloof naar de achtergrond duwt. Met kerkelijke gehoorzaamheid en lidmaatschap is niet alles gezegd. Gods kerkvergaderend werk houdt meer in dan kerkordelijke en kerkverbandelijke structuren. De kerk als geloofsgemeenschap is beslist ook een zaak tussen God en mij **persoonlijk**. Aan de vitaliteit van de puriteinse spiritualiteit kunnen we een voorbeeld nemen. Tegenover de dompige atmosfeer van kerkelijk conformisme en traditionalisme plaatste zij de ontwikkeling van een werkelijk christelijk leven. Daarover wisten zij via de kansel, in onderling gesprek en in een stroom van meditaties en pastorale geschriften echt te communiceren. Zuivere communicatie over bijbelse geloofservaring is wat we onder ons teveel nog missen."

In de jaren 70 en 80 stond in de vrijgemaakte wereld de ontwikkeling van het gereformeerde leven centraal. Gereformeerde organisaties bloeiden, gereformeerde scholen werden gesticht, maar steeds meer begon wat ik zonet noemde te missen. Het christen-zijn werd vooral vertaald in lid zijn van de vele organisaties. Aan de oppervlakte leek alles oké: Schrift en belijdenis, het **was** vertrouwde standaard-uitdrukking. Maar omgang met God, het leven uit Christus, was ondertussen moeilijk bespreekbaar. Ik vroeg studenten of ze wel eens een preek hoorden over wedergeboorte, bekering of uitverkiezing en verwerping. Ze gaven ontkennende

signalen af. Ze spraken over gemis aan geloofsbeleving. Gelijktijdig verwereldlijkte de stijl van veel vrijgemaakte jongeren en ouderen. Ik had het besef van iets dubbels.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Hel beeld van de ene ware kerk, de vrijgemaakte, is inmiddels vergruisd. De Geest laat zich niet opsluiten. Hij waait: breekt uitingen van gearriveerdheid stuk. Dat duidt ik positief. Ondertussen is de beeldvorming van het vrijgemaakte kerkelijk leven wel sterk bepaald door wat ik noemde. Anderen kijken naar ons met een negatief filter. Maar de kerk van Christus is ruimte van vergeving. Daar herkennen we elkaar als mensen die van genade leven, kleurrijk en toch één. Zo komt er ook ruimte vrij om te snijden in eigen vlees.

Maris geeft ten aanzien van het christelijke gereformeerde kerkverband open en eerlijk aan dat het denken over kerkelijke eenheid zich niet in een vacuüm afspeelt. Hij verwoordt de gevoelsnadring van predikanten en andere ambtsdragers: "Voor mij hoeft het niet". Zulk spreken komt meer op uit een besef van eigenheid en de eigen kerkelijke cultuur, dan uit de beleden confessionele identiteit die in Christus gelegen is. Die kerkelijke cultuur raakt volgens hem ook de prediking van de christelijke gereformeerde kerken. In die worsteling bevinden zijn kerken zich.

Maar geldt iets dergelijks ook niet voor de vrijgemaakte kerken? Is daar geen vlakheid gesignaleerd in de prediking, een genoegzaamheid die niet ons genoeg in Christus heeft en zoekt! Is de zwakte juist niet dat er te weinig aandacht is voor Christus, het centrum van het christelijk geloof? Eén geloof, één doop, één God en Vader van

onze Here Jezus Christus verbindt ons (Ef.4). Daarmee mag sprake van variatie zijn. Daarin kan de beleving van het geloof en de mate van geloofsgroei verschillend zijn. Op het **tere** punt van de toeëigening van het heil is in de samensprekingen tussen christelijk gereformeerden en vrijgemaakten inmiddels wezenlijke overeenstemming bereikt. Dit geldt **ook** voor het spreken over de kerk. Hier ligt nu een gezamenlijke verantwoordelijkheid deze dingen te laten functioneren op het grondvlak van de kerk. Dan **komt** zeker ook de prediking in beeld, want daarin klopt het hart van het kerk-zijn.

De belijdenis écht hooghouden

De samensprekingen geven duidelijk aan dat de GKV de confessie als normatieve insteek voor het zoeken naar kerkelijke eenheid ziet. De preses zei het op de synode in Leusden nog richting de christelijke gereformeerde deputaten: "Er zijn verschillen in **stijl** en kerkelijke cultuur, maar we wetens ons geestelijk met u verbonden in de gehoorzaamheid aan Gods Woord en in de binding aan de gereformeerde belijdenis". De afgevaardigden van de Nederlands Gereformeerde Kerken kregen van de preses te horen dat deze kerken moesten kiezen voor een duidelijker, ondubbeltzinnige binding aan de confessie en dat ook de kerkleden gebonden zijn aan de drie formulieren van eenheid. Het hooghouden van de belijdenis is duidelijk. Maar ook hier moet gesneden worden in eigen vlees. Want diezelfde helijdenis draagt veel aan voor geloofsbeleving in bijbels kader. Ze brengt het werk van Christus ter sprake en wijst aan hoe Gods Geest in ons werkt. In discussies over geestelijke groei en heiliging kunnen de Dordtse Leerregels een belangrijk woord

meespreken, maar ze worden in de vrijgemaakte kerken zelden genoemd. Worden de confessies door sommigen niet ervaren als dode en dorre schrijfsels die je het liefst bij het oud papier zou zetten? De belijdenis vraagt niet om een behandeling als kostbaar museumstuk. De oude confessie is zeker niet enkel maar historisch interessant. Ook al zijn de bewoordingen niet heilig en zal elk onderdeel niet dezelfde actualiteitswaarde hebben. De vraag is: hoe functioneren de drie formulieren van eenheid in de praktijk op het grondvlak? Generatie na generatie vond het de moeite waard ze te bewaren. De belijdenissen spreken op allerlei punten de bijbel na, ze spreken dwaalleer tegen en ze bieden waardevolle handreikingen voor een goed verstaan van de Schrift. We kunnen ze niet afdoen als 'voorstellingen uit een achterhaalde wereld'. Maar de kleur van een kerkgemeenschap komt wel mee in het omgaan met het belijden. Er is om de belijdenissen een bepaalde sfeer gecrocid. Ze zijn vast onderdeel van ons kerkboek. Elke zondag wordt er gepreekt aan de hand van een catechismuszondag. Mensen grijpen terug op vlot in de mond liggende zinnen uit de HC of de NGB: de artikelen 27 en 28 over de kerk bijvoorbeeld. Mensen kunnen zelfs menen dat het laatste woord gesproken is opgeschreven is. Zodra belijdenissen die sfeer gaan ademen, is er wat mis met de geloofsgemeenschap die zelf niet goed meer ademt. Het optimisme van 'Het vuur blijft branden' is gedoofd. Er is in de praktijk van het gemeenteloven sprake van verschillende houdingen ten opzichte van de confessie. Rond de confessie uit zich binnen de GKV eerder een besef van verdoelheid dan van eenheid. De eigen traditie wordt kritisch bekeken. Openlijk worden eigen mislukkingen genoteerd.

Er is niet alleen sprake van opkomen voor je kerk, maar ook van lijden aan de eigen kerk. We zoeken een weg om in diversiteit geestelijk om te gaan met verschillen. We bidden om oog voor wat ons samenbindt. Actueel christelijk belijden doe je in het besef dat je de dood verdiend hebt, maar gered bent door de kruisdood van Christus. Dat houdt je als gereformeerd belijder klein en ootmoedig en ver van gearriveerdheid. We belijden de afwezigheid van God in ons kerkelijk leven, het onheilige vuur en de 'ik-vind-cultuur' om ons heen, die ons heeft beïnvloed.

Concentratie op Christus

We kijken om ons heen. Van andere kerkgenootschappen worden niet meer alleen schaduwpartijen getekend, de zwarte bladzijden bijelkaar gehaald. We bidden om over en weer hardheid, genadeloosheid, gebrek aan vertrouwen te overwinnen. Kijken we rond, dan hebben we als gereformeerd gezinden dezelfde confessionele basis, maar deze brengt tien keer gereformeerd helaas nog steeds niet samen. Je kunt als gereformeerd gezinden de beste geloofspapieren hebben, maar het is hol en leep als daar niet samen uit wordt geleefd.

Het koesteren van eigen identiteit staat op gespannen voet met zelfverloochening. Er werken ongeschreven regels die het niet samen optrekken van gereformeerd gezinden in stand houden. Er worden ondanks dezelfde belijdenissen heel eigen accenten gelegd, in geloofsbeleving en vormgeving van kerk zijn en eredienst. Hier moet onderscheiden worden wat als doorslaggevend mag gelden en wat niet. Niet de blauwdruk in liturgie of cultureel bepaalde gewoontevorming. Navolging van Christus is nummer één!

Collega Maris kiest voor een benadering die ons niet van nature eigen is. Hij is begripvol, maar glashelder in de zaak. Zijn insteek is zuiver en principieel: ware kerkelijke identiteit en eenheid vinden we in de ongedeelde Christus. De worsteling om kerkelijke eenheid dwingt ons tot concentratie op Christus. Hij is de kern van ons christelijk geloof. We mogen Hem niet in de weg staan met onze eigen prioriteiten. Kerken hebben geen leven in zichzelf. Verheerlijking van eigen kerkgenootschap is niet uit het geloof. Kerkelijk samenleven buiten Christus mag van ophouden weten. Het is onze gezamenlijke roeping om in het geloof de eenheid bij Christus te zoeken.

Samen wandelen in de waarheid is een worsteling, i-l et betekent snijden in eigen kerkelijk vlees, afzweren van kerkelijke hoogmoed, afzien van kerkelijke asielpaalsen, nee-zeggen tegen een door traditie bepaald kerkelijk samenleven. Wat ons de weg naar Christus verhindert, moet worden prijsgeven, al doet het nog zo'n pijn. Christus roept ons weg bij perifere zaken. Hij roept ons tot bezinning, tot omkeer en vernieuwing. Hij roept ons terug naar de kern: naar Zichzelf, de Gekruisigde, gestorven voor onze zonden. Christus vergadert zijn kerk niet door menselijke inspiratie, maar door Zijn Woord en Geest. Als Gods waarheid niet de motor van kerkhereniging is, dan ontbreekt ons de dragende grond.

Prof. dr. F. van der Pol is hoogleraar in de Algemene en Nederlandse Kerkgeschiedenis voor 1800 en in de Symboliek aan de Theologische Universiteit te Kampen.

De vreemdeling in de wetten van Mozes (2)

schriftstudie

Is de vreemdeling, die te midden van Israël woonde, te vergelijken met de allochtoon in Nederland? Om die vraag te beantwoorden, verdiepen wij ons in een serie Bijbelstudies in de plaats van de vreemdeling in de wetten van Mozes. Vorige keer begonnen wij met de vraag: wie waren het precies in die tijd? Vandaag vervolgen wij met de vraag: Hoe stonden zij tegenover Israëls godsdienst? De wetten van Mozes beginnen niet bij Sinaï. Daar ontvangt het volk wel de Tien Geboden en de uitwerking ervan, maar al bij de uittocht begon God met 'inzettingen en verordeningen'. We komen de vreemdeling dan ook niet voor het eerst tegen in het vierde gebod over de sabbat. Al bij de bepalingen over het vieren van het Pascha wordt hij vermeld: "De HERE 7ei tot Mozes en Aäron: **is** de inzetting van het Pascha: geen enkele vreemdeling mag ervan eten".

Buitenlander

In **deel 1** verwees ik al naar het Hebreeuwse woord voor vreemdeling 'geer' (denk aan de naam van **Mozes'** zoon Gersom). Nier staat een ander woord: 'nochrie' (*kol-ben-nechoor*). Dat woord is elders vaak vertaald met 'buitenlander' en duidt dan iemand aan van een ander volk, die niet geïntegreerd is in de Israëlitische samenleving. Hij hoort verhalen over Israël, ziet **het** gebeuren, of doet zaken niet Israël, maar **is** niet in het volksleven opgenomen. Deze buitenlander mag niet meevieren. Dat is de regel. Het

Pascha is voor het volk, dat uit Abram is voortgekomen. Een uitzondering is de slaaf die door de Israëliet gekocht is: "Iedere slaaf, die door iemand voor geld is gekocht, mag er eerst van eten, wanneer **gij** hem besneden hebt". Gezien de kontekst neem ik aan dat het hier gaat om een slaaf van niet-Israëlitische afkomst. Deze is in teite in de familie van de Israëliet opgenomen. Dit lid van het 'huis' mag mee-eten met het Pascha. Voorwaarde is wel dat hij besneden wordt. Abram paste de besnijdenis – op bevel van de E-HERE – ook toe op de leden van zijn huis, alle mannelijke leden van de clan. Zo wordt ook deze slaaf door besnijdenis opgenomen in de geestelijke gemeenschap van Israël, de vergadering. De kanttekeningen van de Statenvertaling voegen daar nuchter aan toe: "wel verstaande nadat hij in de ware religie onderwezen zal zijn en dezelfde hebben aangenomen". Dat onderwijs zal wel gaandeweg geschied zijn. Het hele leven moest immers van God spreken.

Afstand

De bijwoner (*toshab*) en de dagloner (*sakier*) mogen weer niet eten van het Pascha*. Dat bevestigt het voorafgaande: de slaaf krijgt deze opening tot meevieren wel geboden, omdat hij met de familie samenleeft. Het Pascha is een familiefeest, vergelijk het 'in een huis' in vers 46. De vrije niet-Israëlitische burgers van het land, die op een boerenbedrijf hun brood probe-

ren te verdienen, staan op meer afstand en zijn daarom uitgesloten. De dagloner **is een** persoon, die getypeerd wordt naar de wijze van inkomstenverwerving. Hij probeert zijn inkomen te verdienen door dagelijks werk te zoeken. De bijwoner is meer getypeerd naar zijn verblijfsstatus. De *toshab* is niet van Israël en hij lijkt op een *geer*. Misschien is het iemand die van de te verdrijven volken zal overblijven in Kanaän. Soms komt de combinatie voor 'vreemdelingen en bijwoners', waarbij niet precies helder wordt wat het verschil tussen beide is.

De vreemdeling (*geer*) wordt genoemd in vers 48: "Maar wanneer een vreemdeling bij u vertoeft en de HERE het Pascha wil vieren..." Dit is een ander dan de slaaf. De vreemdeling is een vrij man, maar vestigt zich wel in het land van Israël. Hij is een permanent aanwezige en bouwt er zijn leven op. Hij is minder vluchtig dan de bijwoner of de dagloner. Die zoeken hun geluk snel weer elders, misschien weer in een ander land. De vreemdeling krijgt als ingezetene te maken met het hele leven in Israël, dat onder beslag van de HERE komt. Een slaaf-vreemdeling krijgt dan de ruimte om het bevrijdingsfeest mee te vieren als lid van de familie. De vrije vreemdeling krijgt ook de ruimte, maar alleen op zijn verzoek: "...en de HERE het Pascha wil vieren...". Het wordt hem niet aangeboden en niet verplicht, hij krijgt de ruimte. Hij is dus de tweede uitzondering die de regel (vers 43) bevestigt.

Besnijdenis

Ook voor hem geldt de voorwaarde van de besnijdenis, het teken van het verbond met Abram: "...dan zal ieder van het mannelijk geslacht, die bij Iem behoort, besneden worden: eerst dan mag hij nadere oiii het te vieren: hij zal gelden als een in het land geborene"⁹. Hoe belangrijk die besnijdenis is wordt dan vervolgens onderstreept: "Maar geen enkele onbesneden mag ervan eten". En voor de duidelijkheid: deze wet geldt voor de geboren Israëliet en voor de vreemdeling (*geer*).

Ook op andere plaatsen veronderstelt de wet, dat de vreemdeling zich vrijwillig kan inzetten voor de verering van de HERE. De tweede viering van het Pascha was hij de berg Sinaï, vlak voor het vertrek na bijna een jaar. Zij vierden het op de wijze die Mozes bevolen had hij de uittocht. Er wordt gezocht naar leiding van de HERE hij een onvoorzien geval: onreinheid. En ook de vreemdeling komt weer ter sprake: "Wanneer bij u een vreemdeling vertoeft, die de HERE het Pascha viert, dan moet hij het viert naar de inzetting van het Pascha en de verordeningen, die daarop betrekking hebben. Echterlei inzetting zal voor u gelden, zowel voor de vreemdeling als voor de in het land geborene"¹⁰. Opnieuw valt op hoe toekomstgericht de wet is: 'de in het land geborene'. En dat er blijkbaar mensen van vreemde komaf zullen zijn in het beloofde land, die Pascha willen viert: "Verondersteld wordt, dat zijn oog geopend is voor de rijkdom van Israël's religie en dat hij nu daaruit wil leven", schrijft dr.A.Noordt zij¹¹.

Offers

De vreemdeling wordt genoemd

bij het offeren: "Ieder van het huis Israël's of van de vreemdelingen die in uw midden vertoeven, die een brandoffer of een slachtoffer offert, maar dat niet naar de ingang van de tent van de samenkomst brengt om het de HERE te bereiden, die zal uit zijn volksgenoten uitgeroeid worden"¹². Dit is een wet uit de tijd bij de berg Sinaï, net als de bepaling over het offeren in Leviticus 22¹³. Tijdens de reis naar Kanaän komt daar de wet op het vuuroffer bij. Opnieuw behoort het tot de mogelijkheden, dat de vreemdeling zo'n offer zal brengen¹⁴. Uit die tijd is ook de bepaling over de vergoeding van de onopzettelijke zonden, collectief en individueel. Er is maar één manier van verzoening, die geldt voor elke ingezetene. Er is geen uitzondering voor de vreemdeling, die in Israël's midden vertoeft. Blijkbaar kan ook die de wens hebben die vergoeding te zoeken".

Gemeente

Daarbij sluit aan de vraag of de vreemdeling behoorde tot 'de gemeente van Israël' of niet. We lezen in Leviticus 16 over de Grote Verzoendag. Er wordt verzoening bewerkt door het offer en het bloed, voor 'de gehele gemeente'¹⁶. Behoort de *geer* daartoe? Het is wel zo dat zij zich niet aan het verplichte vasten en het stilleggen van de arbeid op die dag konden onttrekken: "Dit zal u tot een altoosdurende inzetting zijn: in de zevende maand op de tiende der maand zult gij u verootmoedigen en gederlei werk doen, zomin de geboren Israëliet als de vreemdeling, die in uw midden vertoeft"¹⁷. Het argument is: "Want op die dag zal over u verzoening gedaan worden, om u te reinigen"¹⁸. Worden ook de vreemdelingen gereinigd of geldt hen alleen de plicht tot publieke onderbreking van werk? Vorige

keer zagen wij dat de vreemdelingen bij de verbondsvernieuwing vlak voor de intocht betrokken waren¹⁹. Ik acht het mogelijk dat de reiniging ook voor de vreemdeling bedoeld was. Maar dan wel voor die onder hen, die zich hadden laten besnijden en door liefde en gehoorzaamheid de HERE wilden dienen. Zo zien wij (waarschijnlijk) iets van hun opname in de gemeenschap en dat zo dicht bij het hart van het verbond: de verzoening van de zonden. De vreemdeling lijkt wel een huisgenoot.

Conclusie

Mijn tweede conclusie is: de wetten van Mozes veronderstellen, dat er permanent vreemdelingen onder Israël zullen wonen. Onder hen zullen er zijn, die vrijwillig en van ganse harte de HERE willen dienen en, besneden en wel, de vreugde van deze dienst willen meevieren in het Pascha.

Ds. A.S. van der Lugt is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Stad

1. Exodus 12,43
2. Bijvoorbeeld Deuteronomium 14:21; 15,3; 17,15; 23,20; 29,22
3. Exodus 12,4
4. Genesis 17,23
5. zie vers 47 "de hele vergadering van Israël zal dit eten"
6. Kanttekening Statenvertaling hij Exodus 12,44
7. Exodus 12,45
8. Genesis 23,4; Leviticus 25,23.35.47; 1 Kronieken 29,15
9. Exodus 12,48
10. Numeri 9,14
11. Dr.A.Noordt zij, Numeri, Kampen 1941, p.103 (scrie Korte Verklaring der Heilige Schrift)
12. Leviticus 17,8.9
13. Leviticus 22,18. In 22,25 is -vreemdeling' de vertaling van ben-nechoor, de buitenlander. Ook van hem kan een offer worden verwacht.
14. Numeri 15,14
15. Numeri 15,22-31
16. Leviticus 16,17
17. Leviticus 16,29
18. Leviticus 16,30
19. Deuteronomium 29,10-13

meegelezen

Synodaal pappen en nathouden

In het Centraal Weekblad van 14 juni schreef de redactie het volgende commentaar op de laatste ontwikkelingen binnen het SoW-proces:

De gereformeerde synode heeft besloten dat de plaatselijke gereformeerde kerken hun zelfstandige bevoegdheid over hun kerkgebouwen zullen opgeven. De secretaris-generaal van de Hervormd Kerk heeft vorig jaar gezegd dat het gedonder uit moet zijn. Samen op Weg nu doorgezet moet worden en dat er geen uitstel meer kan zijn. De gereformeerde synode volgt hem daarin maar geeft lokale kerken wel zeven jaren de tijd om aan dit idee te weineii. In die tijd kan men alsnog uit SoW treden en een eigen nieuw netwerk van kerken vormen.

Deze pappen en nathouden-politiek neemt niensen niet serieus maar behandelt hen als kleine kinderen die later wel wijzer zullen worden dan wel later niet meer mogen zeuren.

Uit deze besluitvorming blijkt dat de kerkleiding de dubbelzinnige situatie niet goed onderkent waarin zij en het centrale apparaat verkeren. Samen op Weg is een vanzelfsprekendheid en een must, maar de bedoelingen waarmee men met Samen op Weg begon, zijn mislukt. Ook het landelijk apparaat is een vanzelfsprekendheid, maar ook de constructie van het landelijk dienstencentrum met negen regionale dienstencentra is mislukt. Men krijgt de indruk dat deze tweeslachtigheid door de lei-

ding van de kerk, inclusief de synodes, niet wordt gezien. Samen op Weg is een vanzelfsprekendheid, inclusief Gereformeerde Bond en vrijzinnigheid. Overeenkomsten tussen stromingen in beide kerken zijn groter dan de verschillen tussen de twee kerken. Samen op Weg was bedoeld om meer christelijke eenheid te tonen en zo de stem van de kerk geloofwaardiger en duidelijker te maken. Die doelstelling - waar het eigenlijk om ging - is niet gehaald. De verschillen binnen de SoW-kerk zijn waarschijnlijk nog groter dan de verschillen die er vroeger waren. In plaats van eenheid is er een hele evangelicale vleugel opgekomen die weliswaar (gelukkig en terecht) geen nieuwe kerk wil zijn maar wel een vitale richting vertegenwoordigt. Waarschijnlijk de richting met de meeste werfkracht, die bovendien nog door allerlei kerkgenootschappen heen loopt en in die zin een vitale oecumenische beweging vormt, met veel diaconaat en grote maatschappelijke betrokkenheid. De ene SoW-kerk heeft de eenheid niet vergroot, het kerkelijk spreken in de samenleving niet eendrachtiger gemaakt en door alle twisten en de problemen rond het LDC ook het christelijk getuigenis niet sterk bevorderd. Dit is een pijnlijke constatering, zeker ook voor de vele voortreffelijke medewerkers in het LDC. Wie dit niet onder ogen ziet, kan geen verstandig beleid voeren.

De consequentie is dat de landelijke kerk geen profetische rol in de samenleving kan spelen en dat aan geïnspireerde personen moet overlaten (die er gelukkig in feite ook zijn) en slechts de nederige taak kan vervullen om plaatselijke kerken, diaconieën en evangelisatiecommissies te ondersteunen - in het besef dat de uitgesproken richtingen in de kerk deze zaken zelf organiseren (de Bond, de evangelicale stroming, de charismatische beweging, de vrijzinnigheid).

De verkleining van het LDC en de regionale dienstencentra (met alle onzekerheid voor vele stafleden?) zal tot minder expertise leiden: de gekozen werkwijze van projecten waaraan stafleden een tijd werken in plaats van landelijke inspirator te zijn van een sector van kerkenwerk (catechese, jeugdwerk, pastoraat, interreligieuze dialoog, e.d.) kan maken dat mensen geen breed netwerk opbouwen en meer een klus klaren dan dat zij een landelijke voortrekkersfunctie opbouwen.

Deze richting die de synodes hebben gekozen voor de afslanking van het landelijke apparaat maakt dat eventuele verdere reductie beter mogelijk is, maar maakt wel dat het LDC een groot deel van de voortrekkersfunctie kwijt zal raken.

In feite betekent dit dus een minder grote rol voor de verenigde landelijke kerk en een grotere rol voor de richtingen binnen de kerk en bijgevolg is elke lokale kerk verantwoordelijk voor het eigen werk. Het priesterschap aller gelovigen hoort in de hervormd/gereformeerde traditie hoog in het vaandel te staan: iedere gelovige zelf voor Gods aangezicht en niemand daartussen - geen meester, geen kerk, geen bisschop. Het beleid om de zeggenschap van de landelijke kerk te vergroten (ondermeer door overdracht van gebouwen) gaat dus in tegen de tendens van het SoW-proces zoals het zich in feite ontwikkeld heeft. Binnen heel onze verstedelijkte cultuur past een zo democratische mogelijke structuur - die hadden de Gereformeerde Kerken. Het is onbegrijpelijk dat de SoW-kerk die loslaat - maar we krijgen Leven jaren om er alsnog aan te wennen - dat het getal zeven hier misplaatst is, hoeven we hopelijk niet uit te leggen.